

(/)

🏠 (/) > Besættelsen (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen>)

> Bøger (<http://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>) > Det tyske kystforsvar ved Lillebælt

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/mein-lieber-kristian>)

Det tyske kystforsvar ved Lillebælt

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 3484

Del artikel: **f** ([https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/det-tyske-kystforsvar-ved-lillebaelt)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/det-tyske-kystforsvar-ved-lillebaelt](http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/det-tyske-kystforsvar-ved-lillebaelt))

(<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på [\[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/det-tyske-kystforsvar-ved-lillebaelt\]\(http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/det-tyske-kystforsvar-ved-lillebaelt\)\) **in**](http://www.historie-</p></div><div data-bbox=)

([\[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/det-tyske-kystforsvar-ved-lillebaelt&title=\]\(http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/det-tyske-kystforsvar-ved-lillebaelt&title=\)\)](http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://www.historie-</p></div><div data-bbox=)

Poul Erik Pedersen

Det tyske kystforsvar ved Lillebælt. En del af Sonderbauprogram 1944-45.

Historia, 2019. 243 s., 249,95 kr.

Af Henrik Gjøde Nielsen, direktør, forskningschef, ph.d.,
Kystmuseet

Som fireårig deltog forfatteren Poul Erik Pedersen i sommeren 1945 i en familieudflygt til de tyske stillinger på Røjle Klint, hvilket gav anledning til en livslang interesse for de tyske stillinger fra besættelsestiden. Denne livslange interesse, der bl.a. har ført forfatteren til adskillige arkiver i Danmark, England og Tyskland, giver sig nu udslag i bogen *Det tyske kystforsvar ved Lillebælt – En del af Sonderbauprogram 1944-45*. Det er jo i sig selv en god og fortjenstfuld ting.

Bogen indledes med et forord underskrevet af ikke mindre end fire borgmestre, to nuværende og to forhenværende, og et billede af forfatterens barnebarn i frihedskæmperudstyr, med oldefaderens armbind og endvidere udstyret med frakke, karabin og stålhelmet. Nok så mange borgmestersignaturer borger imidlertid ikke for kvaliteten af et historisk arbejde, som der ifølge omslags- og flaptekster er tale om, og fotografiet af forfatterens barnebarn ville tjene alle bedst ved at være forblevet i en privat mappe. I borgmesterforordet s. 9 angives, at bogen er "en spændende reportage fra en snart svunden tid." Man tør vel nok påstå, at den tyske besættelse af Danmark er en svunden tid. Af pressemeddelelsen fra forlaget fremgår, at forfatteren "er skarp i sin systematiske tilgang til emnet. Fremgangsmåden, metodikken, illustrationerne samt, forkortelserne (Sic!) giver en overskuelig måde at sluge detaljerede historier, der hidtil har gemt sig dybt i arkiverne." Det lyder jo lovende, selvom forkortelser sjældent bidrager til overskuelighed. Spørgsmålet er så naturligvis, om værket holder hvad pressemeddelelsen lover. Man får hurtigt sine tvivl; faktisk allerede på forsiden.

Af undertitlen fremgår, at bogen drejer sig om "En del af Sonderbauprogram 1944-45." Program staves med to m'er på tysk, men i bogen her konsekvent med ét, uanset hvilken sammenhæng ordet indgår i. Så bevæbnet med dette dansk-tyske ord kan læseren få gang i den indledende, vedvarende og afgørende undren, nemlig begrebet Sonderbauprogram(m) 1944-45. Jeg må tilstå, at jeg ikke tidligere har hørt om dette specifikke program 1944-45, og heller ikke er stødt på det i litteraturen om Atlantvolden, hverken den nationale eller den internationale litteratur.

På s. 30 afslører forfatteren så, hvad det drejer sig om, nemlig et dokument fra Dönitz, dateret den 30. august 1944, der angiver baggrunden for, ønsket om og elementerne i en udbygning af kystforsvaret i Kattegat, og, skriver forfatteren: "Med rapporten fra Dönitz var der truffet beslutning på højeste niveau i Krigsmarinen om at iværksætte en udbygning af kystforsvaret ved Kattegats kyster under betegnelsen Sonderbauprogram, der lokalt var en overbygning på et andet byggeprogram under betegnelsen Sofortprogram, der var iværksat efter feltmarskal Rommel havde været på inspektionsrejse til Danmark i december 1943."

Det virker noget selvmodsigende at omtale et lokalt byggeprogram som overbygning til noget som helst, og Dönitz' initiativ var da også netop underordnet Rommels Sofort-Programm. Og reelt var der med Dönitz' projekt ikke tale om et egentligt program. Forfatteren undlader at omtale, at beslutningen blev omsat i en ordre fra Dönitz af 31. august 1944 om forstærkningen af Kattegatkysterne og bl.a. indsættelse af miniubåde; en ordre som Hitler den 1. september 1944 sanktionerede. Det kan man læse mere og mere præcist om i Jens Andersen: Atlantvolden i Nordjylland, Bind I, Hitlers krig og

befæstningen af Nordjylland, 2019, s. 187-188, og for arbejdets fremdrift i Nordjylland s. 188 ff, for nu at nævne en af de seneste men absolut ikke eneste behandlinger af emnet. Hverken i forbindelsen med formuleringen eller i forbindelse med realiseringen finder man betegnelsen Sonderbauprogramm.

Jeg behandler forholdet relativt indgående for at understrege, at læseren allerede i bogens titel bliver forvirret. Hvad er det for et Sonderbauprogram(m) 1945-45, der omtales? Svaret er, at det er ikkeeksisterende. Forfatteren foregøgl ved sin konsekvente gentagelse – fortsat forkert stavet men til overmål i kursiv – læseren, at der var tale om et konsistent og afgrænset program 1944-45, men i virkeligheden er der blot tale om, at der blev opført nogle fæstningsanlæg af forskellig type i et afgrænset område, heraf ikke alle af Regelbauprogrammet, som var et program, men som forfatteren overhovedet ikke behandler eller forholder sig til, hvilket virker noget besynderligt i en bog om en del af det tyske kystforsvar i Danmark 1944-1945. Men også det har sine gode grunde, som jeg skal vende tilbage til senere.

Centralt står forfatterens forvirrende anvendelse af begrebet "Sonderbauprogram 1944-45." Sonderbau og Sonderbauprogramm anvendtes (og anvendes også i dag) nemlig i flæng om særlige bygninger og byggeprogrammer. Det kan for nutidens vedkommende f.eks. dreje sig om boligbyggeri eller et parkeringshus, og for krigstidens vedkommende f.eks. dreje sig om barakker til flygtninge, om særlige bunkere, om bordelbygninger i koncentrationslejre osv., men her får man indtrykket af, at der var tale om et overordnet og klart defineret fæstningsbygningsprogram 1944-45. Det var der ikke. Der var tale om, at man skulle have udbygget kystforsvaret ved Trelde Næs og Røjle Klint og have etableret torpedobatterier ved Fredericia Østerstrand og Strib Nordstrand. Hvis man søger efter et særligt Sonderbauprogram(m) 1944-45, søger man forgæves. Dvs., en googlesøgning resulterer for de første 20-30 hits i den bog, der anmeldes her. Og den bliver man i denne sammenhæng forvirret af.

Det gør man også af bogens opbygning, især de første kapitler. Her redegøres først for lokalitet og ejerskab til de pågældende områder, baggrund og etablering af de tyske anlæg, tyske entreprenør og byggearbejder samt månederne efter den 5. maj 1945. Derpå ruller vi tilbage til kapitler om spionage og sabotage, tysk disponering over fast ejendom samt dansk finansiering og kontrol, før vi igen kommer tilbage på det kronologiske spor med redegørelser for udbetalte erstatninger, tankgravsager og opgøret, dvs. retsopgøret i forhold til de danske entreprenører. Bogen er uden noter, så man kan ikke konsekvent kontrollere forfatterens oplysninger, og afsluttes med anslåede priser for det tyske Sonderbauprogram, oversigt over værnemagts kommandostruktur samt oversigt over kilder og litteratur. Og her har vi problemet.

Af bagsideteksten fremgår, at forfatteren har haft sin gang på danske, engelske og tyske arkiver gennem mere end 25 år, og at han møjsommeligt har samlet viden sammen. Det tror man gerne, når man ser fortegnelsen over arkivalier s. 239-242, der dog kun indeholder materiale i danske arkiver. Dernæst kan man s. 242 se, at forfatteren har anvendt Fredericia Dagblad, Middelfart Venstreblad og Statstidende årgang 1945. På samme side kommer litteraturlisten. Den indeholder følgende, og jeg citerer, incl. tegnsætning mv.: "Niels Arkil. Besættelsestidens Fakta - I-I (Schultz Forlag) Thomas Pedersen. Den tyske værnemagts rømning af Danmark 4. maj – 6. juni 1845. (1995) E. Mindedal Rasmussen. Lommebog for Bygningshaandværkere 1945 Politikens Aarbog: Hvem, Hvad, Hvor (1946). Niels Arkil skal være Niels Alkil, udgivelsesårene, der ikke nævnes, er 1945-1946, og Politikens skal være Politikens. Men det var det. Og så meget fæstningsfundamentalist er jeg, at jeg uden at blinke vil hævde, at man ikke kan skrive en bog om tyske befæstningsanlæg og tysk kystforsvar i Danmark 1940-1945 uden at inddrage det fortsat grundlæggende arbejde på området, nemlig Jens Andersens Tysk invasionsforsvar i Danmark 1940-45, 2007. Der starter man, også arbejdet med arkivalierne til periodens og emnets historie. Denne titel fremgår ikke af den parodi på en litteraturliste, der anføres i Det tyske kystforsvar ved Lillebælt, og der findes adskillige andre arbejder, der nødvendigvis må konsulteres, men her nøjes vi med at nævne det grundlæggende.

Jeg er ikke et øjeblik i tvivl om, at forfatteren virkeligt møjsommeligt har gennemtrawlet diverse arkiver og har udsondret mange, centrale og interessante oplysninger fra disse, men hans meget nær totale mangel på anvendelse af såvel generel besættelseshistorisk litteratur som den specielle og omfattende litteratur om de tyske befæstningsanlæg i Danmark 1940-1945 er ligefrem chokerende. Men det forklarer forfatterens besynderlige brug af begrebet Sonderbauprogram 1944-45 og hans fuldstændige mangel på både tilnærmelsesvis og konsistent kontekstualisering. Man bliver forvirret af bogen, af dens

opbygning, dens indhold og dens begreber. Mange dele står uden tvivl til troende, men de dele, der absolut ikke gør, og den fuldstændige mangel på henvisninger og i forbindelse med analysen af arkivalierne det totale fravær af konsulterende og navigerende litteratur, betyder, at man ganske enkelt ikke tør fæste lidt til bogen.

Og hvor er det en skam. Der ligger virkeligt et stort arbejde bag de 243 sider, men hvis bogen skal have en chance for at blive anvendt i den besættelsehistoriske forskning og formidling, hvis bogen skal have gang på jord, så mangler den et af to ben, nemlig at inddrage og forholde sig til den rige historiske litteratur på området. Det er ufatteligt, at forfatteren ikke har gjort det fra starten. Man kan jo faktisk hente rigtigt meget hjælp i litteraturen, også når man skal navigere i de store arkiver, der findes på området, og ikke mindst når man skal analysere disse. Det er en unndladelssynd af afgørende karakter.

Er der virkeligt slet ikke noget godt at sige om Det tyske kystforsvar ved Lillebælt – En del af Sonderbauprogram 1944-45? Jo, hvis vi ser bort fra ovenstående svada og fra bogens forvirrende og inkonsistente opbygning, så er det fortjenstfuldt, at forfatteren redegøre for lokalitet og ejerskab til de berørte matrikler og efter besættelsestiden for udbetalte erstatninger og retsopgøret i forhold til entreprenørerne. Og skønt bogen er uden videnskabeligt apparat, så finder man rundt om i teksten henvisninger til nogle af de anvendte arkivalier, og så kan man bruge disse som indgange til arkivmaterialet, men sådanne henvisninger anføres ikke konsekvent, så nogen systematisk indgang og mulighed for kontrol og indhentning af yderligere oplysninger er der ikke, og da slet ikke en indgang, som er dækkende for det anvendte materiale. Og det dilemma havner læser (og anmelder) i gang på gang: Hver gang man oplever, at her har forfatteren fat i noget, her er aspekter som ikke er blevet behandlet før eller som ikke er blevet behandlet så indgående før, her er endelig noget godt, så bliver tæppet hevet væk under læseren med et uundgåeligt: Men.... Men altså: I det overordnede perspektiv i forhold til den lokale behandling af tyske befæstningsarbejder, der det er fortjenstfuldt, at forfatteren indledningsvist redegør for de berørte matrikler og ejerne af disse, og at forfatteren følger erstatningssagerne og retsopgøret i forbindelse med entreprenørfirmaerne til dørs.

Det ændrer imidlertid ikke, at bogen mangler det ene af de to nødvendige ben for at have gang på jord. Poul Erik Pedersen har åbenbart ikke opdaget, at der findes historisk litteratur. Det gør der, både om de tyske befæstningsarbejder generelt, og om besættelsestidens historie ved Lillebælt og om Fredericia og Middelfart under besættelsen specielt. Det bliver han så gjort opmærksom på nu. Vi må håbe, at han har det i erindring, næste gang han kaster sig over et historisk arbejde. Der er ikke tvivl om, at forfatteren har et indgående kendskab til periodens fæstningshistoriske arkivalier. Nu mangler han bare at bruge den righoldige litteratur som styringsredskab i sin analyse af disse arkivalier, og at sætte analysen af dem ind i den historiske kontekst. I denne sammenhæng er sent ikke bedre end aldrig. Det er for sent. Med mindre bogen skrives om.

[Historie-online.dk, den 13. august 2019]

Se forfatterens svar på anmeldelsen (/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/replik-vedr-anmeldelse-af-det-tyske-kystforsvar-ved-lillebaelt)

← **Forrige artikel** (<http://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/besaettelsen/mein-lieber-kristian>)

SE RELATEREDE ARTIKLER